

Дрыгина А., студ.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

Электронный словарь рифм Лины Костенко

Статья посвящается созданию электронного словаря рифм Лины Костенко на основе базы данных в программе Microsoft Access и анализу особенностей рифмы в поэзии поэтессы за функциональным аспектом.

Ключевые слова: электронный словарь рифм, рифма, Лина Костенко, база данных.

Dryhina A., stud.,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

ELECTRONIC DICTIONARY OF RHYMES IN LINA KOSTENKO'S POETRY

The article is dedicated to the development of the electronic rhyme dictionary of Lina Kostenko on the basis of Microsoft Access Database and analysis of rhyme peculiarities of the poetess due to the functional aspect.

Key words: electronic dictionary, rhyme, Lina Kostenko, Database.

УДК 82.0 (477) Федюк

Дядченко Л., асп.,
Институт філології КНУ імені Тараса Шевченка

ТОПОС ДОРОГИ ТА ЛАБИРИНТУ В МІФОПОЕТИЧНОМУ ПРОСТОРИ ТЕКСТІВ «КИЇВСЬКОГО ПЕРІОДУ» ТАРАСА ФЕДЮКА

Стаття присвячена розгляду особливостей топосу дороги та лабіринту в поезії «київського періоду» Тараса Федюка. Ця стаття дозволяє порівнювати поняття «дорога», «шлях», «лабіринт», використовуючи компаративний метод. Головна мета дослідження – проаналізувати особливості концепту шляху та його структурну роль у міфопоетичному просторі. Таким чином, ми зробили висновок, що шлях ліричного суб'єкта є лабіринтом, а його подолання – ініціацією.

Ключові слова: міфопоетичний простір, топос дороги, шлях, лабіринт, ліричний суб'єкт, ініціація.

Міфопоетика простору має винятково важливе, якщо не домінуюче, значення у створенні художньої картини світу літературного твору: неунікним «фундаментом освоєння життя літературою є створення образу світу, про-

сторової моделі універсуму» [6, с. 276]. У цьому випадку просторове моделювання реконструює просторовий образ світу: «Як система місць і їх взаємодія художній простір надає єдності художньому творові, який відкриває нові області буття і самої людини, і складових речей її оточення» [18]. Тож у такому контексті важливу роль має вивчення концепту шляху (як різновиду дороги) ліричного суб'єкта. За А.Гольденбергом, дорога може бути «просторовою формою існування героя» [4, с. 126], який своєю чергою прагне «дати узагальнений спосіб всього земного життя, побаченого в динаміці “шляху”, що веде за його межі – до вічності» [4, с. 125].

Мета статті – проаналізувати особливості концепту шляху та його структурну роль у міфопоетичному просторі, розкрити їх особливості.

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що обраний матеріал – топос дороги як шлях-лабіринт у міфопоетичному просторі текстів «київського періоду» Тараса Федюка – досі ґрунтовно не досліджений, хоча він є винятково важливим для розкриття особливостей просторової моделі художнього світу поезій.

Наукова новизна – у статті вперше розглянуто особливості топосу дороги як шляху в поезії «київського періоду» Тараса Федюка, розкрито його особливості, притаманні міфотворчості автора, з'ясовано, що шлях ліричного суб'єкта є лабіринтом, а його подолання – ініціацією.

З появою образу дороги як «форми простору формується й ідея шляху як норми життя людини, народів і людства» [5, с. 657]. Важко уявити творчість поета, в якій не було б моделі шляху. Так, більшість поезій «київського періоду» Т.Федюка прямо побудовані на концепті дороги, яка набуває рис шляху. Т.Щепанська зазначає, що «Дорога не включена в знакову модель «свого» світу, тобто не позначена і тим самим «невидима» [17, с. 34]. Тож, на думку дослідниці, дорозі притаманний «феномен семіотичної невидимості» й «символ всілякої дезорганізації та безладу» [17, с. 35]. Традиційно дорога не є освоєною культурною зоною, але шлях – є, оскільки, долаючи його, суб'єкт тим самим і освоєє свій шлях.

Образ дороги є центральним у текстах «київського періоду» – «*В спину дорога, як ножик – //на тисячу миль*» [12, с. 10], його специфіка визначається відношенням реального та чарівного світу. Шлях ліричного суб'єкта підпорядкований такій схемі: від'їзд з дому («*Човник б'ється об ногу, /Щоб по цьому усьому пливати/Від оцього усього*» [12, с. 12]) – перипетії на шляху («*Тут важко іти*» [13, с. 14]) – випробування жінкою («*за гріхи мої тяжкі за це і це і оце/Бог мені дав тебе і потирає руки*» [13, с. 115]) – повернення до дому («*Вертаюсь. Наче злодій.//Уночі./Похід скінчився. Чую чорний берег*» [12, с. 30]); або, згідно з В.Проппом, це функції героя чарівних казок: ви-

буття з дому – просторове переміщення між двома царствами – повернення додому [9, с. 121, 124]. У міфопоетичному просторі вихід, вибуття з дому, у В.Проппа – «відлучення з дому» [9, с. 37], означає початок ініціації героя. Ліричний суб'єкт поезії Т.Федюка виходить не з хати/дому, читач зустрічає його вже в дорозі й лише зі спогадів довідується, що той вийшов із земель Трансністрії, фактично ліричний суб'єкт живе в дорозі й дорогою. Тут його супроводжують перепиті: блукання – «*Стежка од рук одбилась, / Збились з ніг нічні вовки*» [12, с. 34], погода, сніг – «*Тільки сніг на губах, // тільки синій нетанучий сніг*» [12, с. 19], зупинка транспортного засобу – «*Буде потяг зупинятись, як трамвай...*» [12, с. 52], «*автобус сільський загрузне*» [14, с. 45], подолання яких змінює його. Слушно зауважив М.Бланшо: «Поезія – це вигнання, що робить поета блукальцем, вічним блудником, що позбавлений твердої присутності й істинного перебування в цьому світі» [3, с. 260]. Моменти зустрічі в дорозі відсутні – «*Тут – нікого нема*» [12, с. 32], «*Анікого. ... Тільки тінь од ліку - // путь*» [12, с. 8], оскільки й Харон, і жінка є межовими образами в текстах, тобто границями, перетинаючи які, шлях продовжується: «*От і стрілися з Хароном/На хароновій ріці*» [12, с. 22]; «*на поясі твоєму в'язка кроків*» [13; с. 32], «*дівка смуглява моя сизокрила лейла/шлях покажи...*» [15, с. 20].

Пейзаж під час опису дороги є відображенням емоційного стану ліричного суб'єкта – «*Море – в берег. А берег куди? ... Всі річки, всі церкви, всі сади, / Все уміння вмирати -/Під ногами...*» [12, с. 11], «*Білі в смерть придорожні хатини*» [12, с. 31], «*І дим із городу - // як сива притока ріки, / І сонце над скелю...*» [12, с. 36], «*І лягає лиман, // як циганський ведмідь здичавілий, / В ланцюги і замети // іржавих своїх берегів*» [12, с. 40]. Різновидом дороги є стежка (якою їти складніше), як щось додаткове, незначне в житті: «*Ми втекли недалеко. / ... Бились довго й немало / В стежки, наче в грати*» [12, с. 15], «*стежка вузечка від ноги/вузча ножа і чого хочеш*» [15, с. 49], обмежені дороги, дорожні простори (прогулянки в місті – «*вздовж глухих узвозів театрів ступки тремтіння мряк*» [11, с. 26]); після чого ліричний суб'єкт повинен обрати подальший напрямок руху. Інколи він не знає, куди далі рухатись – «*як на роздоріжжі тупий і неграмотний витязь/що камінь читає нічого не знає штани в будяках*» [15, с. 41].

Образ дороги доповнюють міфопоетичні образи коня – «*Червоний кінь // із риб'ячим хвостом/Об сиве море // збив луску й копита*» [12, с. 29], परिवітника-Харона, який «*і човен поведе/Неохочий до розмови/Перевозу і людей*» [12, с. 22], човна – «*Завершилась утеча. // Чорніють човни на воді*» [12, с. 37], лінії руху, висоти, дорожнього ціпка – «*Відстукати костуром дно*» [13, с. 46], «*костур важкий стискають сині пальці негарні*» [11, с. 11]. А

чим ближче ліричний суб'єкт до своєї «землі обіцяної», тим і так званий «транспортний засіб» стає більш міфологічним: з'являється образ осла, який О.Фрейденберг називає одним із найдавніших та найсакральніших, – «*вухами мій віслучок палестину стриже*» [15, с. 20]. Образи статички натомість репрезентують яма, круча, порожнеча, прірва: «*І яма // біля ніг // спинилася котра*» [14, с. 96], «*В яру, якщо подививися, - зима/Займає душу*» [12, с. 18], «*і ця порожнеча, що її ані назви немає, ні спину*» [13, с. 15]. Структура шляху обов'язково включає початкову й кінцеву точки, а сам шлях може характеризуватись таким поняттями як «прямий або звивистий, кривий, шлях втілює зв'язок із «правдою-кривдою» в міфопоетичні свідомості; широкий або вузький шлях» [20]. Вузловими точками перетину просторів є границі, як індивідуалізовані (жінка), так і більш традиційні (поріг/камінь): «*Кордон. Холодні офіцери./Хвиля котиться // у берег*» [12, с. 13], «*І камінь межовий, що перейшов между...*» [12, с. 41].

Шлях у текстах автора пролягає у двох типах простору: своєму Півдні (малій батьківщині, в яку весь час подумки вертається ліричний суб'єкт: «*коли у нас на півдні липень... коли у нас на півдні шоста/і коли вівці сунуть мостом/і коли жити довго й просто*» [15, с. 52]) та абстрактно-чужому світі, на Півночі («*на півночі взими де білий день/короткий і шкідливий як цигарка*» [15, с. 21]), а події розгортаються на доволі широких географічних просторах: «*І вітер з пустелі // в селі Віфлеємі/Порожніми яслами // тихо гойдне*» [12, с. 14], «*...воді /З неба йти на площі чи бульвари ... /В місті Сао з вуличкою Ді*» [12, с. 52]. Як відзначав М.Бахтін, великі простори потрібні і для втечі героїв [2, с. 20].

Ліричний суб'єкт поезії Федюка виконує також функції героя грецького роману (за Бахтіним), для якого всі дії – втеча, переслідування, пошуки (зміна локусів) – це зумисний рух у просторі, але ліричного суб'єкта веде доля: «*бо старість судьба переляк*» [15; с. 97]; і біографічного, де дорога розглядається в значенні життєвого шляху – «*довго і вниз – це життя // і граніт під ногами*» [14, с. 17]. Такий шлях проходить через «самовпевнене невігластво, через самокритичний скепсис і через пізнання самого себе до істинного пізнання» [2, с. 58]. У випадку з Федюком – ще й через самоіронію: «*ось гусак обскубаний: це я*» [11, с. 67], «*куди ти дід нечесаний розвідник майбуття, /роз'їздився хрич ні щоб дома сидіти між внуки й коти*» [15, с. 73].

За В.Троїцьким, динамізм руху витікає з уявлень про життя, як про «вічну зміну подій» [10, с. 170]. Відповідно до відомих нам середньовічних уявлень людина того часу розглядала простір як «свій» або «чужий», а мандрівку як рух по «карті» релігійно-моральних систем [6, с. 288]: ті чи інші країни мислились як поганські, гріховні чи святі. Саме з цим пов'язане уявлення,

що довга мандрівка збільшувала святість людини. Розрив із гріхом мислився як утеча, просторове переміщення. Одночасно прагнення до святості вимагало готовності відмовитися від осілого життя і вирушити в дорогу. Ці риси середньовічної моделі простору знаходимо в поезії Т.Федюка.

Такий шлях стає ініціацією обраного (лише «*я знаю які одяжі вдягають у ці дороги*» [15, с. 82]), а шлях у міфопоетиці, за допомогою якого освоюється простір і ліричний суб'єкт проходить свою ініціацію, – це своєрідний шлях-лабіринт. З одного боку, «простір є матеріалом для шляху, місцем, куди цей шлях можна продовжувати і спрямовувати; з другого боку, шлях організовує простір» [19]. У давній свідомості ініціація за допомогою ритуалів давала змогу моделювати шлях героя. Нині (як і в ХХ ст.), коли ритуальність зникла з мислення як модель, що його організовує, шлях ініціації, тобто пошуку себе у світі й примирення зі світом, став шляхом роздумів. Підтвердженням цієї думки є слова М.Еліаде, що «... пошуки чогось – це ніби безкінечні блукання лабіринтом, це своєрідний вид ініціаційного випробування» [21].

Ліричний суб'єкт творів Федюка своєю функцією нагадує образ Одиссея (пошуки себе, сподівання дійти до мети й знову відшукати батьківщину) – «*Котяться хвилі. ... Катер іржавий, // немов головатий бичок - /Очі залізні*», «*Вийдеш у море // і хай тебе береже/Нептун із Ньютоном*» [12, с. 10], «*скінчилась мандрівка/ітака*» [14, с. 84], що є першообразом «не лише людини сучасної епохи, а й людини прийдешньої, оскільки він являє собою тип гнаного мандрівника. Його блукання – це шлях до Центру, в Ітаку, тобто шлях до себе. Він – досвідчений мореплавець, але доля, а іншими словами, ініціаційні випробування, з яких він повинен вийти переможцем, весь час змушують його відкладати повернення» [21]. Одиссей фігурує насамперед як людина, якій не сиділося на місці, яку вабило невідоме. Треба наголосити, що сам ліричний суб'єкт (як і Одиссей) поезій «київського періоду» та головні переломні моменти в його житті – поза побутом. Він лише «спостерігає його, інколи втручається в нього, інколи сам одягає побутову маску, але за своєю суттю він до побуту не має відношення і побутом не визначається» [1, с. 274]. Ліричний суб'єкт завжди проходить через побутову сферу як людина іншого світу. Побут – «в іншому кінці від дороги й на бокових шляхах її» [2, с. 48], це нижча сфера буття, з якої суб'єкт намагається вивільнитись – «*Миска щербата // з веслом із галер*» [12, с. 6], з якою він ніколи не зливається, бо має незвичний шлях, лише один з етапів якого проходить через побутову сферу («*Шкварка, як мапа, // у мисці тремтить*» [12, с. 6]); цим просто здобувається досвід.

Отож поезію Федюка «київського періоду» можемо назвати поезією Шляху або поезією звільнення. Це означає, що «... в результаті долання шля-

ху ти приходиш до себе й реалізуєш себе» [7, с. 19]. Проте, «як і в лабіринті, в кожних блуканнях існує небезпека заблудитись. Якщо ж тобі вдасться вийти з лабіринту, дістатися до свого вогнища, тоді ти стаєш іншим» [21].

Постійною й невід'ємною властивістю шляху є трудність: шлях будується по лінії труднощів та небезпек, які наростають та загрожують неоміфологічному герою-мандрівнику, і тому подолання шляху є подвигом, подвижництвом. Початок шляху не описується розгорнуто чи не згадується зовсім. Кінець шляху – ціль руху, де перебувають вищі сакральні цінності світу, або та перипетія (небезпека, загроза), яка, будучи подоланою або застарілою, відкриває доступ до цих цінностей [8]. Отож після проходження шляху-ініціації людина дорівнювалася до Бога, а абстрактною моделлю такого шляху був (і є) лабіринт. Однак сучасні лабіринти – це не копія лабіринтів міфологічних. Якщо лабіринт із міфу про Тезея був сакральною побудовою і сакралізував людину, яка його подолала, то нині «... лабіринт перенісся всередину свідомості, і вже через це перестав бути сакральним» [19]. А це дає змогу досліджувати такий лабіринт чи конструювати його. Шлях у лабіринті долається спробами та помилками, але й після виходу з нього можна не знайти свого місця у світі. Більше того, вихід із лабіринту може належати вічності. Тобто шлях закінчується тільки в момент смерті: «Умирати означає обертати час у ціле, це часовий екстаз: ніхто ніколи не вмирає зараз, вмирають завжди пізніше, в майбутньому, в майбутті, що ніколи не буває в теперішньому» [3, с. 178]. Про це мовить і ліричний суб'єкт: *«а смерть побуде і мене./тому що все минає...»* [16, с. 138].

Крім того, смерть є особистим явищем: «Вмерти можеш лише ти сам, за тебе ніхто не може вмерти, й ти за іншого не можеш вмерти – суцільно особистий акт» [7, с. 59]. Так само лише ти можеш подолати свій шлях.

Отже, топос дороги в поезії «київського періоду» Т.Федюка характеризується цілою низкою особливостей і набуває рис шляху. Ліричний суб'єкт дорівнює шляху, який він долає, водночас і творячи свій шлях (творячи себе, пізнаючи себе). Шлях ліричного суб'єкта є лабіринтом, а його подолання – ініціацією.

Якщо ми говоримо про шлях, то відповідно можливе й щось інше: можна ухилитися від додання шляху, обрати інший. Натомість у ліричного суб'єкта іншого шляху бути не може, оскільки його шлях – це доля.

У подальших дослідженнях, використовуючи висновки статті, доречно буде зосередитись на причинах додання шляху ліричним суб'єктом та розгляді шляху-лабіринту як опозиції до освоєного локусу – будинку, дому; показати їхню взаємодію у міфопоетичному просторі та вплив на формування ліричного суб'єкта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Бахтин М.* Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // Эстетика словесного творчества / М. Бахтин. – М. : Искусство, 1979. – С. 274.
2. *Бахтин, М.* Эпос и роман / М. Бахтин. – СПб. : Азбука, 2000. – 304 с.
3. *Бланшо М.* Простір літератури / Моріс Бланшо ; [пер. з фр. Л. Кононович]. – Львів : Кальварія, 2007. – 272 с.
4. *Гольденберг А.* Архетипы в поэтике Н. В. Гоголя : [монография] / А. Гольденберг. – Волгоград : Изд-во ВГПУ «Перемена», 2007. – 261 с.
5. *Лотман Ю.* Проблемы художественного пространства в прозе Гоголя // О русской литературе : статьи и исследования (1958–1993). История русской прозы. Теория литературы / Ю. Лотман. – СПб. : Искусство, 1997. – С. 621–658.
6. *Лотман Ю.* Семиосфера / Ю. Лотман. – С.-Петербург : «Искусство-СПБ», 2000. – 704 с.
7. *Мамардашвили М.* Психологическая топология пути. М.Пруст «В поисках утраченного времени» / М. Мамардашвили. – Санкт-Петербург, Издательство Русского Христианского гуманитарного института. Журнал «Нева», 1997. – 571 с.
8. *Мифы народов мира.* Энциклопедия в 2 т. М., 1992. – Т.2. – С. 352
9. *Пропп В.* «Морфология волшебной сказки» / В. Пропп. – М. : Лабиринт, 1998. – 114 с.
10. *Троицкий В.* Художественные открытия русской романтической прозы 20-30-х годов XIX в. / В. Троицкий. – М. : Наука, 1985. – 280 с.
11. *Федюк Т.* Горище : [збірка поезій] / Тарас Федюк. – К. : Факт, 2009. – 120 с.
12. *Федюк Т.* Золото інків : [збірка поезій] / Тарас Федюк. – Львів : Кальварія, 2001. – 112 с.
13. *Федюк Т.* Обличья пустелі : [збірка поезій] / Тарас Федюк. – К. : Факт, 2005. – 142 с.
14. *Федюк Т.* Тасмна ложа : [збірка поезій] / Тарас Федюк. – Львів : Кальварія, 2003. – 160 с.
15. *Федюк Т.* Трансністрія : [збірка поезій] / Тарас Федюк. – К. : Факт, 2007. – 108 с.
16. *Федюк Т.* Хуга : [збірка поезій] / Тарас Федюк. – К. : Гамазин, 2011. – 144 с.
17. *Щепанская Т. Б.* Культура дороги в русской мифоритуальной традиции XIX-XX вв. / Т. Б. Щепанская. – М. : Индрик, 2003. – 528 с.
18. *Никитина И.* Художественное пространство как предмет философско-эстетического анализа : автореф. дисс. ... док-ра философ. наук : спец. 09.00.04 «Эстетика» / [Электронный ресурс] / Никитина Ирина Петровна. – М., 2003. – 286 с. – Режим доступа : <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/47726>.
19. *Семенов А. И.* Мифопоэтическое пространство в литературе XX века [Электронный ресурс] / А. И. Семенов. – 2000. – Режим доступа : <http://www.tolkien.spb.ru/mifop.htm>.
20. *Чернухина М. А.* Хронотоп «Пути», «Дороги» в творчестве М. И. Цветаевой [Электронный ресурс] / М. А. Чернухина // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. – Режим доступа : www.science-education.ru/102-5705.
21. *Элиаде М.* Испытание лабиринтом. Беседы с Клодом-Анри Роке ; [пер. с франц. Старостина А.] [Электронный ресурс] / М. Элиаде // «Иностранная литература». – 1999. – №4. – Режим доступа к журн. : <http://magazines.russ.ru/inostran/1999/4/labir.html>.

Надійшла до редколегії 18.04.2013 р.

**Топос дороги и лабиринта в мифопоэтическом пространстве текстов
«киевского периода» Тараса Федюка**

Статья посвящена рассмотрению особенностей топоса дороги, пути, лабиринта в поэзии «киевского периода» Тараса Федюка. Эта статья позволяет сравнивать понятие «дорога», «путь», «лабиринт», используя компаративный метод. Главная цель исследования - проанализировать особенности концепта пути и его структурную роль в мифопоэтическом пространстве. Таким образом, мы сделали вывод, что путь лирического субъекта является лабиринтом, а его преодоления - инициацией.

Ключевые слова: мифопоэтическое пространство, топос дороги, путь, лабиринт, лирический субъект, инициация.

Diachenko L., Ph.D. student
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**The road and labyrinth topoi in the mythopoetical
space of T. Fediuk's 'Kyiv period' texts**

The article is devoted to considering the characteristics of the topos of a road, path, labyrinth in poems of «Kiev period» by Taras Fedyuk. The present article enables us to compare the concept of “road”, “path”, “labyrinth”, using the comparative method. Chief purpose of the paper was to describe the features of the concept of the way, its structural role in mythopoetic space. Thus, we can make a conclusion that path of the lyrical subject is a labyrinth, and its overcoming is initiation.

Keywords: mythological space, topos of the road, path, labyrinth, the lyrical subject, initiation.